
A tenger mélye bányászatának megítélése speciális jogállású területek szemszögéből

Pászka Imre Ágoston*

---

1. Bevezetés

Az emberiség energiahordozók és ásványkincsek iránti éhsége a Föld népességének növekedésével együtt napról-napra fokozódik. Ennek kielégítése egyre nehezebbé válik, ezért az államok az elmúlt évtizedekben a „hagyományostól” eltérő, ám szintén nagy tartalékokkal rendelkező térségek felé fordították a figyelmüket: a tengerek mélye felé. Habár a technológia fejlettsége csak a közelmúltban érte el azt a szintet, hogy a tengerfenék kiaknázása elérhető közelségbe kerüljön, a nemzetközi jogi szabályozás kidolgozása már az 1960-as évektől kezdve napirendben volt, és az ENSZ Tengerjogi Egyezményének (*United Nations Convention on the Law of the Sea* – UNCLOS) 1982-es elfogadásában csúcsonyosodott ki. Az UNCLOS nem csak a parti államok joghatósága alá tartozó kontinentális talapzat kiaknázására vonatkozó rendelkezéseket tartalmaz, hanem az államok joghatóságán kívüli mélytengerfenék, azaz a Zóna bányászatát is szabályozza.

Ugyanakkor a mélytengeri bányászatra vonatkozó nemzetközi jogi rezsim több lábon áll, a részletszabályok pedig még nem teljesen kidolgozottak. Mivel a Zóna az emberiség közös örökségének számít, ezért e részletszabályok megalkotását az egész nemzetközi közösség árgus szemekkel fogja figyelni: egyrészt azért, hogy a mélytengerek különleges és nagyrészt még ismeretlen élővilága ne szenvedjen visszafordíthatatlan károsodást, másrészt annak okán, hogy a kiaknázásból származó haszonból minden állam akar magának egy szeletet.

A Zónán kívül más olyan térségek is felkeltették egyes államok figyelmét, amelyek nemzetközi jogi státusza ugyan nem teljesen egyértelmű, de energiahordozókban szintén rendkívül gazdagok. Az egyik ilyen az Északi-sarkvidék vagy Arktisz, amelynek gazdasági és stratégiai jelentősége a jég olvadásával értékelődött fel. Az Arktisz egy része állami szuverenitás alatt álló területnek számít, és ezek az államok kiterjesztenék uralmukat a szárazföldjeik által közrefogott Jeges-tengerre is, arra hivatkozva, hogy kontinentális talapzatuk kiterjed az az alatti tengerfenékre. Az ezek közötti határvonalak kapcsán pedig folyamatosak a viták, amelyeket ezen államok kizárólag egymás között hajlandóak rendezni.

---

* PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

Szintén gazdasági és stratégiai jelentőséggel bír az Antarktisz, amelynek jogi helyzete ugyancsak tisztázatlan, annak ellenére, hogy a kontinensen igénnyel bíró államok az Antarktisi Szerződésrendszer (*Antarctic Treaty System – ATS*) keretein belül rendszeresen megvitatják annak sorsát. Habár az Antarktiszra egyetlen állam szuverenitása sem terjed ki, az ATS mégis az államok egy szűk körének kezelésébe vonta azt. Ennek keretein belül a kontinens ásványkincseinek kiaknázása is napirendre került, amely rendelkezések azonban ellentétesek az UNCLOS-szal.

Tanulmányomban a fentiekben említett, az emberiség jövőbeni ellátása szempontjából kiemelten fontos térségek tengerfenekén található energiahordozók és ásványkincsek kiaknázására vonatkozó jogi rezsimekkel foglalkozom. Ezek szerepe az elkövetkezendő években és évtizedekben várhatóan felértékelődik, ahogy a fennmaradó természeti erőforrásokért való küzdelem fokozódik.

2. A mélytengeri bányászat

2.1. A mélytenger. A mélytenger határa ott található, ahol a Nap sugarai halványulni kezdenek, azaz a vízfelszíntől számított nagyjából 200 méteres mélységben. Ez a szürkületi zóna 1000 méteres mélységig tart, ami alatt gyakorlatilag már nincs fény. A víz nagyon hideg – körülbelül 3 Celsius fokos – és nagyon kevés oxigént tartalmaz, súlya pedig hatalmas nyomást keletkeztet, amely ezerszerese a felszínen lévőnek. Fény hiányában a mélytengerben növények nem nőnek, különböző baktériumok és állatok azonban ezekben a régiókban is élnek. A mélytengerről egyelőre az emberiség keveset tud: több ember járt az úrben, mint amennyi az óceánok legalsó övezeteiben.¹

Ugyanakkor az elmúlt 30 évben egyre több mindent tudtunk meg róla. Felszíne éppolyan változatos, mint a szárazföldé: síkságok, vulkánok, hasadékok és gejzírek tarkítják, valamint a Föld legnagyobb, összefüggő hegyláncolata (óceáni hátsága) is az óceánokban található. Emellett új életformák felfedezésére is sor került, amelyek a tengeri környezet 90%-át teszik ki: hidegvízi korallzátonyok, a földkéregből származó vegyi anyagok köré szerveződő életformák, valamint különös kinézetű halak és egyéb állatok élnek a mélységben. A kutatók véleménye szerint több faj élhet a mélytengerekben, mint bárhol máshol a Földön együttvéve, amelyek száma, egyes becslések szerint, elérheti akár 100 milliót is.²

Az itt zajló folyamatok nem csak az élővilágra vannak hatással, hanem ásványkincsekben is különösen gazdaggá teszik a tengerfeneket, amelyek bányászata már az 1960-as évektől kezdve központi témának számít a nemzetközi közösség berkein belül. Ilyen ásványkincsnek számítanak a 4000-6500 mélyen található polimetallikus gumók, amelyek nagy mennyiségben tartalmaznak mangánt (amit az acéliparban használnak fel) és egyéb fémeket, például aranyat, cinket vagy rezet. Ezek a gumók több millió év alatt alakulnak ki. Fontos szerepük van az itteni élővilágban is, hiszen például a szivacsállatok kifejlődéséhez járulnak hozzá. Szintén bányászni vágyott ásványkincsek közé tartozik a kobalt, amely a víz alatti

¹ https://wwf.panda.org/our_work/oceans/deep_sea/ (Letöltés: 2020. 03. 18.)

² Uo.

hegyláncolatok szikláin rakódik le. 1-5 milliméternyi lerakódás kialakulásához 1 millió évre van szükség. Kobaltban gazdag telepeket főként a Csendes-óceán nyugati részén, 800-2500 méteres mélységben találni. Ezek a fenékhegyek a biológiai sokféleség fontos gócpontjai, hiszen ezek a kobaltkérges korallzátonyok otthonául szolgálnak. Szintén jelentősek a tengerfenéken, a tektonikus lemezek találkozásánál található hidrotermális nyílások, amelyekből forró víz áramlik ki a Föld magjából. E nyílások körül pedig fémek rakódnak le, például arany, ezüst és cink. Ezek a lelőhelyek olyan egyedi ökológiai közösségek otthonai, amelyek fotoszintézis helyett kemoszintézist használnak az életben maradáshoz.³

2.1. A mélytengeri bányászatra vonatkozó nemzetközi jogi rezsim

2.1.1 A szabályozásról általában. Az emberiség már a XIX. században elkezdte az óceánok feltérképezését. Az egyik leghasznosabb, leghosszabb és egyben legköltségesebb ilyen expedíció a brit *HMS Challenger* hajó nevéhez fűződik, amely 1872-1876 között háromszor kerülte körbe a Földet és szelte keresztül az óceánokat, mélységi vizsgálatokat végezve és mintákat gyűjtve a tengerfenékről. A *Challenger* által gyűjtött adatok adták meg a kezdőlökést a tengerfeneket érintő kutatásokhoz, a hajó tudósainak egyes tézisei pedig még a mai napig is érvényesnek számítanak.⁴ Ugyanakkor – ahogy azt említettem – a mélytenger gazdasági célú hasznosításának gondolata csak az 1960-as években ütötte fel a fejét. Habár a nemzetközi szabályozás megalkotása ezt követően meg is kezdődött, a technológia fejlettségi szintje csak a közelmúltban hozta elérhető közelségbe az áhított kincsek felszínre hozatalát.

A mélytenger kiaknázására vonatkozó szabályozással kapcsolatban kétféle álláspont alakult ki. Az első a szabad felhasználást hirdette, azaz gyakorlatilag az „érkezési sorrendet”. Tehát aki hamarabb talál rá az adott lelőhelyre, az lesz jogosult a bányászatra. Ezt az álláspontot a fejlett államok támogatták. Ezzel szemben a fejlődő államok úgy érveltek, hogy csak az emberiség számára hasznos kiaknázás legyen lehetséges. Véleményük szerint megfelelő szabályozás nélkül a verseny nem lenne annyira kiegyenlített, mint azt a másik oldal álláspontja sugallja, hiszen azon államok előnyére szolgálna, amelyek megfelelő anyagi és technológiai háttérrel rendelkeznek, így gyakorlatilag ők egymás között osztanák fel a hasznot.⁵

Az egyeztetések során merült fel az emberiség közös örökségének koncepciója. 1967. augusztus 18-án Málta képviselője, *Arvid Pardo* az ENSZ Közgyűlése előtti felszólalásában úgy fogalmazott, hogy a tengerfenék az emberiség közös öröksége, aminek kiaknázását egy, az ENSZ által felállított bizottságnak kell felügyelnie. 1968-ban a Közgyűlés is elismerte, hogy az emberiség egészének érdeke fűződik ahhoz,

³ Deep Sea Conservation Coalition: Deep-Sea Mining – Briefing Paper. 2017, 3-5. o. <http://www.savethehighseas.org/wp-content/uploads/2017/07/DSM-17-FA.pdf> (Letöltés: 2020. 03. 18.)

⁴ With Andersen, Hakon: A Short Human History of the Ocean Floor, in: *The Law of the Seabed* (szerk.: Catherine Banet), Leiden/Boston, Brill Nijhoff, 2020, 70-72. o.

⁵ Dingwall, Joanna: Commercial Mining Activities in the Deep Seabed beyond National Jurisdiction: the International Legal Framework, in: *The Law of the Seabed* (szerk.: Catherine Banet), Leiden/Boston, Brill Nijhoff, 2020, 142. o.

hogy békés célokkal történjen a tengerfenék felfedezése, kiaknázásának pedig az emberiség javát kell szolgálnia, az államok földrajzi elhelyezkedésétől függetlenül.⁶

Évtizedek vitája múltán a fejlődő országok sikerrel vitték keresztül az akaratukat, és az UNCLOS szabályozása az erőforrások közös kezelését állítja a középpontjába, annak hangsúlyozásával, hogy az ún. Zóna és annak kincsei az emberiség közös örökségének minősülnek, tehát egyoldalúan nem idegeníthetők el.⁷ Ezáltal a tengerfenék a nemzetközi közösség bármely tagja által felhasználhatóvá vált, azonban egyik tagjának tulajdonába sem tartozik. Ez egy olyan rendszer felállítását jelezte, amelyet a résztvevők közösen igazgatnak, valamint mindenkinek joga van részt venni és a hasznokból részesülni. Emellett feladatuk a jövő generációi számára való megőrzés.⁸

A szabályozás elfogadása azonban mégsem volt egyszerű. A fejlett államok úgy vélték, hogy az UNCLOS bányászatra vonatkozó XI. része, valamint az engedélyezési eljárást és feltételeket kidolgozó III. jegyzőkönyve túlságosan a fejlődő államok érdekeinek kedvez. Azokat a rendelkezésekkel nem értettek egyet, amelyek követelményeket fogalmaztak meg a technológia kötelező átadására, valamint a létrehozott Nemzetközi Tengerfenék Hatóság (*International Seabed Authority – ISA*) „meghosszabbított kezéként” funkcionáló a Vállalat (*Enterprise*) kiemelt szerepét sem támogatták, továbbá azt sem, hogy annak teljes fenntartási költségeit a részes államok viseljék. Ezért majdnem egy évtizedig egyes fejlett államok – például az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Japán vagy Oroszország – megtagadták a ratifikációt.⁹

Végül 1994-ben jutottak egyezsége, a XI. rész végrehajtási egyezményének formájában. Ez megtartotta a mélytengerre vonatkozó, az UNCLOS-ban rögzített irányvonalat, a rendszer működtetésére vonatkozóan viszont változtatásokat eszközölt az ellentmondásos rendelkezésekben, azaz például megszüntette a technológia kötelező megosztására, a Vállalat fenntartásának módjára¹⁰, valamint a kitermelési limitekre vonatkozó szabályokat. Emellett az egyezmény kiaknázásra vonatkozó szabályainak felülvizsgálatát is bármikor lehetővé tette.¹¹ Ezeknek a módosításoknak hála, a korábban elutasító álláspontot képviselő fejlett államok (az Amerikai Egyesült Államok kivételével) is hajlandóak voltak az UNCLOS aláírására, így az 1994. november 16-án hatályba lépett. Jelenleg is az UNCLOS ekként módosított változata képezi a mélytengeri bányászatra vonatkozó szabályrendszer alapját, egyes rendelkezései pedig szokásjogi eredetűnek minősülnek. A Nemzetközi Tengerfenék Hatóság munkájában közel 30 állam vesz részt megfigyelőként (köztük az Amerikai Egyesült Államok), kiegészülve nemzetközi szervezetekkel és NGO-kal.¹²

A mélytengeri bányászatra vonatkozó nemzetközi jogi rezsimet tehát az UNCLOS XI. része és a III. jegyzőkönyve alkotja, az 1994-es végrehajtási egyezmény

⁶ Csatlós Erzsébet – Mihálka György: Az emberiség közös öröksége a XXI. században, *Közjogi Szemle* (2013) 3, 15-16. o.

⁷ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 136-137. cikkek

⁸ Dingwall: i. m. 142-143. o.

⁹ Uo. 143-144. o.

¹⁰ Uo. 144. o.

¹¹ Csatlós – Mihálka: i. m. 16. o.

¹² Dingwall: i. m. 144-145. o.

módosításaival összhangban, ellentmondás esetén pedig az utóbbi szabályait kell alkalmazni. Ezek mellett relevánsak még a Hatóság által megalkotott szabályok (*rules*) is.

Mint már említettem, a mélytengeri bányászat sarokpontjai, hogy a tengerfenék az emberiség közös örökségének számít, amin ilyen tevékenység csak az egész emberiség érdekében folytatható. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a szabályozás lényegi eleme a tengeri élővilág védelme. Másrészt a rendszert úgy dolgozták ki, hogy a fejlődő államok is részt tudjanak venni benne: a Hatóság feladata olyan mechanizmusok kidolgozása, amik garantálják a Zónából származó anyagi és más gazdasági hasznok egyenlő elosztását. Egyetlen állam sem sajátíthat ki mélytengeri területeket bányászati célból, hiszen bármilyen felfedezési vagy kiaknázási tevékenység csak a Hatóság engedélyével és felügyeletével történhet.¹³

2.1.2. A Hatóság szerepe. A Hatóság nemzetközi szervezetnek minősül és nemzetközi jogalanyisággal bír. Három fő szervvel rendelkezik: a Közgyűlésben a részes államok képviseltetik magukat és választják meg a fő végrehajtó szerv, a Tanács 36 tagját. Továbbá fontos szerepet töltenek be ezek alszervei: a Tanácshoz rendelt Jogi és Szakmai Bizottság (*Legal and Technical Commission*), valamint a Közgyűlésnek alárendelt Pénzügyi Bizottság (*Finance Committee*). Ezekon kívül Titkársággal is rendelkezik, amely az adminisztratív feladatok végrehajtásáért felelős.¹⁴ A Titkárságnak ugyanakkor egy másik fő feladata is van, amely a már említett Vállalat működésével függ össze. A Vállalat a Hatóság független, kereskedelmi alapon működő szerve, amely más entitásokkal alapított közös vállalkozások útján saját bányászati tevékenységre is feljogosított. Amíg azonban a mélytengeri bányászat kereskedelmi szempontból nem válik realitássá, a Vállalat feladatait a Titkárság látja el.¹⁵

A Hatóság szerepe igen jelentős a tengerfenéken végzett emberi tevékenységgel kapcsolatban, ezt pedig az UNCLOS és az 1994-es végrehajtási egyezmény is kiemeli. A részes államok a Hatóságon keresztül szervezik meg és ellenőrzik a Zónában végzett tevékenységüket, s azon keresztül kezelik annak kincseit.¹⁶ Ennek keretein belül a Hatóság szabályokat és határozatokat hozhat azzal a céllal, hogy azokból egy átfogó bányászati kódexet (*Mining Code*) fejlesszen ki, amely a Zóna felfedezésére és kiaknázására vonatkozó szabályozás valamennyi területére kiterjed. A bányászati kódex a tengerfenékre vonatkozó nemzetközi rezsim egy újabb bástyája, amely természetesen másodlagosnak minősül a két egyezményhez képest. Kidolgozása folyamatban van: a Hatóság eddig három ásványkincs (polimetallikus gumók, polimetallikus szulfidok és kobaltban gazdag ferromangán kérgék) kiaknázásra hozott rendeleteket, valamint környezetvédelmi ajánlásokat fogadott el. A szerv fő feladata jelenleg az, hogy a Zónában található összes ásványkincs kitermelésére vonatkozó szabályokat dolgozzon ki.¹⁷

¹³ Uo. 145-146. o.

¹⁴ Uo. 146-147. o.

¹⁵ <https://www.isa.org.jm/news/nautilus-minerals-propose-joint-venture-enterprise> (Letöltés: 2020. 03. 20.)

¹⁶ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 157. cik (1) bekezdés

¹⁷ Dingwall: i. m. 147-148. o.

2.1.3. Az UNCLOS engedélyezési rendszere. Az egyezmény szerint mélytengeri bányászatot nem végezhet akárki: a Vállalaton kívül erre jogosultak a részes államok, azok állami vállalatai, illetőleg olyan természetes vagy jogi személyek, amelyek részes állam honosságával rendelkeznek, vagy ha ilyennel nem rendelkeznek, akkor részes állam vagy annak honosa tevékenységüket támogatja és felettük hatékony ellenőrzést gyakorol.¹⁸ A Hatóság által alkotott szabályok szintén összhangban vannak a honosság és ellenőrzés követelményével. Ez tehát azt jelenti, hogy azoknak a magáncégeknek, amelyek részt kívánnak venni ezekben a tevékenységekben, előbb meg kell szerezniük azon részes államok támogatását, amelyekben be vannak jegyezve, sőt ha az adott cég felett egy másik állam vagy annak honosa gyakorolja a hatékony ellenőrzést, akkor utóbbi állam támogatását is élveznie kell.¹⁹ E szponzori vagy támogatási rendszer képezi tehát a mélytengeri bányászati tevékenység alapját. Ezt a Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék (*International Tribunal for the Law of the Sea – ITLOS*) keretében felállított Tengerfenék Vitarendezési Tanács (*Seabed Disputes Chamber*) a híres, 2011-ben adott tanácsadó véleményében – amelyet a Zónában tevékenységet végző személyeket és alakulatokat támogató államok felelősségének és kötelezettségeinek tárgyában adott – szintén megerősített. A Vitarendezési Tanács úgy fogalmazott, hogy e rendszer célja az, hogy az UNCLOS-ban foglalt kötelezettségeket betartsák, mivel az egyezmény – mint a részes államokat kötő nemzetközi szerződés – egyben a nemzeti jogrend alá tartozó entitásokat is köti.²⁰

További szabály, hogy a felkutatási vagy kiaknázási tevékenységet végezni kívánóknak munkatervet kell benyújtaniuk a Hatósághoz engedélyezésre. Ha a munkaterv elfogadásra és aláírásra kerül a szerv által, az onnantól szerződéssé válik a Hatóság és a másik szerződő fél között. A munkatervvel kapcsolatos követelmény, hogy az abban megjelölt munkaterületnek elég nagy kiterjedésűnek kell lennie ahhoz, hogy két, azonos gazdasági értékű részre fel lehessen osztani. Ezek közül az egyiket a Hatóság „lefoglalja”. A lefoglalt terület „sorsa” háromféle lehet:

- a) Az 1994-es végrehajtási egyezmény főszabálya szerint ezen a szerződő fél fele-fele arányban közös vállalkozást indít a Vállalattal.
- b) A szerződő fél jogában áll, hogy az előbbi lehetőséget visszautasítsa, ebben az esetben pedig a lefoglalt terület nyitva áll a fejlődő államok vagy az azok által támogatott entitások számára, hogy azon felkutatási vagy kiaknázási tevékenységet folytassanak.
- c) Ha a szerződő fél a tevékenységét szulfidok vagy kobaltkérgék felkutatása érdekében folytatná, lehetősége van részesedést ajánlani – közös vállalkozás formájában – a Vállalatnak az azon a területen végzett

¹⁸ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 153. cikk (2) bekezdés a), b) pontok

¹⁹ Dingwall: i. m. 148. o.

²⁰ A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék „A Zónában tevékenységet végző személyeket és alakulatokat támogató államok felelősségének és kötelezettségeinek” tárgyában, 2011. február 1-jén adott tanácsadó véleménye, 75. bek. (Case No. 17.) [A továbbiakban: A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék 17. sz. tanácsadó véleménye]

tevékenységéből származó haszonra vonatkozóan, amely az egyébként lefoglaltnak minősülő részen végzett tevékenységből származik.²¹

Ez a) és a c) lehetőség közti alapvető különbség az, hogy utóbbi esetben a szerződő fél csupán részesedést kínál a Vállalatnak, tehát nem azonos arányban részesülnek a haszonból. A c) megoldás továbbá azt is jelenti, hogy a szerződő fél és a Vállalat közös vállalkozása a munkatervben megjelölt teljes terület felett áll fenn, tehát nem kerül sor valamelyik rész lefoglalására.

A szerződés aláírását követően kerülhet sor a kiaknázásra. Az abból származó anyagi és más gazdasági előnyök újraelosztását a Hatóság szigorúan ellenőrzi: ezeket egyenlően és megkülönböztetéstől mentesen kell elosztani. Ennek pontos részletszabályait azonban a Hatóság még nem dolgozta ki. Ez a fajta kidolgozatlanosság jelenleg a rendszer sajátja, ezért a bányászati tevékenységet folytatók a szabályozást tekintve sokszor az ismeretlennel néznek szembe, hiszen például a fizetendő díjak összegének vagy a szerződések pontos rendelkezéseinek meghatározására még nem került sor. A Hatóság érdekelt felekkel folytatott egyeztetési folyamata ugyanakkor lehetőséget kínál a kereskedelmi szereplők és a környezetvédelmi szakértők széleskörű bevonására, amely remélhetőleg egy olyan rendszer kidolgozását fogja elősegíteni, amely gazdasági és kereskedelmi szempontból életképes, mégis környezetvédelmi biztosítékokkal megfelelően körülbástyázott.²²

A jelenleg fennálló rendszer következménye, hogy az UNCLOS-ban nem részes államok nem végezhetnek bányászati tevékenységet. Emellett nyilvánvalóan azok az állami szereplők sem, amelyek nem rendelkeznek valamelyik részes állam honosságával. Ráadásul kétségtelen, hogy az egyezmény bizonyos rendelkezései mára már szokásjogi jelleget öltöttek, különösen az unilaterális bányászati tevékenység tilalmára vonatkozó 137. cikk. Erre utal, hogy az UNCLOS rendszeréhez csatlakozott a nemzetközi közösség jelentős része, illetőleg elismeri azt. Ez a közel egyhangú elismertség, valamint az, hogy nem létezik másfajta szabályozás a Zónában végzett bányászatra, szintén azt támasztják alá, hogy az egyezmény e szabályainak megsértése egyben a szokásjogba is ütközne.²³

Azok a nem részes államok, amelyek azt szeretnék elérni, hogy ők, vagy a honosságukkal rendelkező cégek részt vehessenek a mélytengeri kincsek kiaknázásában, főszabály szerint az egyezményhez való csatlakozás útján tehetik ezt meg. Ez már csak azért is ajánlatos, mert a bányászattal járó hatalmas költségek viselése megfelelő jogi alap nélkül igencsak kockázatosnak mondható. Azonban a jelenlegi rendszer nem tartalmaz megszorításokat a leányvállalatok útján való részvételre nézve. Sőt, a Törvényszék kifejezetten támogatja is – a kereskedelmi tevékenységek szabadságának jegyében –, hogy a megfelelő honossággal nem rendelkező vállalatok leányvállalatokat hozzanak létre részes államokban. Ugyanakkor meg kívánja akadályozni, hogy fejlett államokból származó cégek fejlődő államokban hozzanak létre leányvállalatokat, annak reményében, hogy

²¹ Dingwall: i. m. 150-151. o.

²² Uo. 151. o.

²³ Uo. 151-152. o.

kevésbé szigorú szabályoknak és ellenőrzésnek legyenek kitéve.²⁴ E szabályok következtében vált lehetővé például az amerikai cégek számára, hogy részt vehessenek a mélytengeri bányászatban. Így tett a híres nagyvállalat, a *Lockheed Martin* is, amely brit cégeken keresztül folyamodott engedélyért a Hatósághoz. Mivel a korábban említett hatékony ellenőrzés kritériuma teljesült, így a *Lockheed Martin* megkerülhette a főszabályt.²⁵

Összességében a Zónában végzett bányászati tevékenységekre vonatkozó nemzetközi szabályozás még részben kidolgozatlan, annak ellenére, hogy milyen régóta foglalkoztatják a nemzetközi közösséget a mélytengerben található ásványkincsek. Ugyan a jogi rezsím alapjai a két egyezmény formájában rendelkezésre állnak, a kiaknázási fázisra, a pénzügyi feltételekre és a környezetvédelmi aspektusokra vonatkozó részletszabályok kidolgozása terén még munka vár a Hatóságra. A mélytengerrel kapcsolatban ugyanakkor elmondható, hogy a kiaknázás a nemzetközi közösség felügyelete alatt áll, ami nyilván az emberiség közös öröksége státuszának köszönhető. Ez azonban nem mondható el az Arktisz és az Antarktisz esetében.

3. Az Arktisz-tengerfenék bányászata

3.1. Az Arktisz. Arktisznak vagy Északi-sarkvidéknek nevezzük az Északi-sark körüli területeket, amely jórészt a magyar köznyelvben²⁶ Jeges-tengernek nevezett víztömeg fog közre. Mivel az Arktisz területeit évszázadokig masszív jégpáncél fedte – még az 1970-es években is 90%-a volt jéggel borított –, ezért inkább szárazföldre hasonlított, mint tengerre. A globális felmelegedés következtében azonban a jégpáncél olvadásnak indult, feldarabolódott, így egyre inkább hasznosíthatóvá válik: új hajózási útvonalak nyíltak, a stratégiai szerepe is megnőtt, valamint a nyersanyagban gazdag kontinentális talapzata is elérhetővé vált.²⁷ Mivel a terület nagyjából 90%-át víz borítja (aminek nagy része jég), ezért alapvetően a nyílt tengerre vonatkozó szabályokat kellene alkalmazni rá, amennyiben az Arktisz iránt érdeklődést mutató államok konfliktusba kerülnek egymással. Jelen esetben pedig konfliktust alapvetően a nyersanyagokért való küzdelem és a biztonságra való törekvés generálhat.²⁸

A Jeges-tenger fenékterületének csaknem fele minősül kontinentális talapzatnak, azaz valamely parti állam igényt tarthatna rá, területe meghosszabbításaként, a másik fele pedig mélytenger. Ezek elsősorban kőolajban és földgázban gazdagok, egyes becslések szerint a Föld energiatartalékainak negyede található itt. Az Arktisz

²⁴ A Nemzetközi Tengerjogi Törvényesék 17. sz. tanácsadó véleménye 159. bekezdés

²⁵ Dingwall: i. m. 154-155. o.

²⁶ Habár a hetvennégy tengerparti állam által alkotott Nemzetközi Hidrográfiai Intézet óceánnak tekinti, amely angol nevében is megjelenik (*Arctic Ocean*). Ld.: Lattmann Tamás: Olvadó jég, fagyossá váló viszonyok, *Nemzet és Biztonság* (2008) 10., 50. o.

²⁷ Csatlós Erzsébet: Térség és terület a nemzetközi jogban, in: *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (szerk.: Jakab András – Fekete Balázs) (2018), [89].<https://ijoten.hu/szocikk/terseg-es-terulet-a-nemzetkozi-jogban> (Letöltés: 2020. 03. 26.)

²⁸ Lattmann: i. m. 50. o.

stratégiai jelentősége a XX. században értékelődött fel, amelyet növekvő katonai jelenlét is jelzett. Az Amerikai Egyesült Államok és Kanada már az 1930-as évektől kiemelten kezelte ezt a kérdést, a II. világháborúban a német és szovjet tengeralattjárók közlekedése szempontjából volt kulcsfontosságú, a hidegháborúban a terület biztonságának kérdése pedig még inkább hangsúlyossá vált, hiszen ez a legrövidebb útvonal Észak-Amerika és az akkori Szovjetunió között. Mindezek ellenére az Arktiszra vonatkozóan mégsem alakítottak ki egységes nemzetközi jogi szabályozást.²⁹

3.2. Az Arktiszra vonatkozó jogi rezsim. A fentieknek megfelelően az Arktisz ellenőrzéséért már a XX. század elején megindult a küzdelem. A sarkkörön túl több szigetet is felfedeztek, azonban az időjárási körülmények nem tették lehetővé, hogy a felfedezők az adott állam uralmát megtestesítsék az adott területen. Az érdekelt államok folyamatosan igyekeztek kialakítani valamiféle szabályozást, ezek közül a leghíresebb a szektorelmélet volt.³⁰ Ennek célja, hogy formálisan deklarálja az adott államtól északra eső területek feletti szuverenitást az Északi-sarkig, oly módon, hogy az öt, klasszikus Arktisz-államnak – amelyek területe átnyúlik az Északi-sarkkör térségébe, azaz az Amerikai Egyesült Államoknak, Kanadának, Dániának, Norvégiának és Oroszországnak – joga van minden, tőle északra eső szárazföldi területre, függetlenül attól, hogy azokat már felfedezték vagy sem.³¹ Ezáltal háromszöghöz hasonló alakú szektorok jönnek létre.

A szektorelmélet mindvégig elméleti koncepció maradt, hiszen kötelező érvényűként Kanada és a Szovjetunió – akik számára ez igen kedvező lett volna – kivételével soha nem fogadták el. A térség továbbra is állandóan fagyott jellege miatt viták nem is alakultak ki. Az átrepülés jogát az államok szabadon gyakorolták, a fagyott jég alatti tengeralattjáró tevékenység a nyílt tengerre vonatkozó szabályok szerint zajlott, valamint az sem okozott konfliktust, amikor 1977-ben a szovjet Arktika jégtörő egészen az Északi-sarkig hajózott. A Norvégia és az Északi-sark között található Spitzbergák-szigetcsoport helyzetét nemzetközi szerződésben rendezték, amely alapján a szigetek Norvégiához tartoznak, de a részes államok is jogok kapnak természeti kincseinek kiaknázására. Az érdekelt államok ezen kívül több szerződést is kötöttek a térség nemzetközi jog helyzetének rendezésére. Ez a rendszer egészen addig jól is működött, amíg a jég olvadásával az egyre hangsúlyosabb igények kielégítésére végül alkalmatlanná nem vált.³²

A kontinentális talapzatra vonatkozó nemzetközi jogi szabályokat először az ENSZ keretében elfogadott 1958-as nemzetközi szerződés rendezte. Ezt a szabályozást az UNCLOS váltotta fel, modernizálta és bővítette ki. Ahogy azt már említettem, a Tengerjogi Egyezménynek az Arktisz-államok közül kizárólag az Amerikai Egyesült Államok nem részese, viszont annak kötelező jellegét és a kontinentális talapzatra vonatkozó szabályainak szokásjogi erejét nem vitatta.³³ Az UNCLOS szerint a parti államok kizárólagos gazdasági övezetükben joguk van – egyebek mellett –

²⁹ Uo. 50-51. o.

³⁰ Uo.

³¹ Csatlós Erzsébet: *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete*, Budapest, Akadémia Kiadó (2013) 33. o.

³² Lattmann: i. m. 51-52. o.

³³ Uo. 55. o.

ásványkincsek kiaknázására. Maga a kizárólagos gazdasági övezet a parti tengertől számított legfeljebb 200 tengeri mérföldnyi távolságig terjedhet.³⁴ A parti államok kontinentális talapzatukat – amely a szárazföldi területük „meghosszabbítása” – szintén 200 tengeri mérföldes távolságig határozhatják meg. Ha azonban a talapzatuk ezen a távolságon túl nyúlik, akkor legfeljebb 150 tengeri mérfölddel kiterjeszthetik az igényüket, tehát maximum 350 tengeri mérföldig.³⁵ Ennek következtében a parti állam a parti tengertől számított 350 tengeri mérföldig bányászati tevékenységet végezhet a kontinentális talapzatán, feltéve, ha az odáig kinyúlik. Hiszen ha a kizárólagos gazdasági övezetnek számító tengerrész alatt már mélytenger található, akkor arra az iménti jogosultságait a parti állam nem terjesztheti ki.³⁶ A parti államnak a kontinentális talapzatra vonatkozó, a 200 tengeri mérföldön túlnyúló igényeit a Kontinentális Talapzat Bizottsághoz (*Commission on the Limits of the Continental Shelf* – CLCS) kell benyújtania, amelynek eljárása nyomán lehet élni az UNCLOS által biztosított kiterjesztési lehetőséggel.³⁷

A kontinentális talapzat elhatárolását a szemben lévő vagy szomszédos tengerparttal rendelkező államok a nemzetközi jog szerint megállapodással kötelesek megvalósítani. Amennyiben azonban ilyen nem jön létre, az UNCLOS rendelkezései békés vitarendezési eljárási lehetőségeket is biztosítanak.³⁸ Ugyanakkor az Arktisz államok – Norvégia kivételével – ezektől távol tartották magukat, így más a vitás kérdések eldöntéséhez más módszerekre lesz szükség. Az első ilyen lehetőség nyilvánvalóan a Nemzetközi Bírósághoz (*International Court of Justice* – ICJ) vagy a Nemzetközi Tengerjogi Törvényszékhez fordulás lenne. Az ICJ már többször is döntött kontinentális talapzat-elhatárolási vitában, viszont egyik esetben sem az UNCLOS szerződési-jogi rendszerét kellett alkalmaznia. Egyes vélemények szerint ugyanakkor az UNCLOS 83. cikke az ilyen viták rendezésére a megállapodást írja elő, ami bírói ítélettel nem pótolható. Amennyiben mégis bírói útra kerülne a sor, a peres feleknek először is geológiai bizonyítékokkal kell előállniuk, amellyel igazolják, hogy az UNCLOS 76. cikkében megkövetelt „természetes” kapcsolat fennáll az igényelt és a saját terület között. Ha viszont a geológiai bizonyítékok egyszerre több igényt is alátámasztanak, már jogi mérlegelésre van szükség.³⁹

Az UNCLOS hatályba lépését követően elsőként Oroszország nyújtott be igényt a CLCS-hez 2001-ben, amely a Jeges-tenger alatti kontinentális talapzat közel felére terjedt ki. Az ENSZ Főtitkára értesítette az igénnyel bíró államokat, amelyek valamilyen módon mind vitatták az orosz beadványt. Kanada és Dánia véleménye az volt, hogy több információra lenne szükség az igény megítéléséhez. Norvégia szerint egyértelműen területi vitáról volt szó, amelyet megfelelő vitarendezési fórum elé kell vinni. Az Amerikai Egyesült Államok pedig egyszerűen csak túlzónak írta le az orosz igényeket. A CLCS úgy döntött, hogy nem rendelkezik elegendő információval a

³⁴ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 56-57. cikkek

³⁵ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 76. cikk (1)-(6) bekezdések

³⁶ Lattmann: i. m. 56. o.

³⁷ Csatlós Erzsébet: A kontinentális talapzat határaival kapcsolatos aktuális kihívások az Északi-sarkvidék példáján, *Pro Futuro* (2011) 1., 72. o.

³⁸ Az ENSZ Tengerjogi Egyezménye 83. cikk

³⁹ Lattmann: i. m. 57. o.

javaslattételre, így Oroszország végül megállapodásban rendezte a Barents-tengeren lévő határok kérdését Norvégiával, valamint a Bering-tengeri határokat az Amerikai Egyesült Államokkal.⁴⁰ Ugyanakkor az ezen kívüli igényeiről továbbra sem mondott le, hiszen 2015-ben új beadványt terjesztett elő, a megállapodásokkal nem érintett területek vonatkozásában.⁴¹

Figyelembe véve a bírósági eljárások hosszadalmas voltát, valamint nehezen megjósolható végeredményét, az érintett államoknak végül valószínűleg mégis szerződéses úton kell rendezniük az Arktisszal kapcsolatos vitás kérdéseket. Ehhez segítségükre lehetnek az ICJ által az északi-tengeri kontinentális talapzat ügyében meghatározott segédelvek, amely szerint nem létezik egységes, minden esetre kötelező megoldás, hanem a határmegvonás végső soron az érdekelt felek igazságos elvek alapján létrejött megállapodásától függ.⁴² A mihamarabbi rendezés mindenképp az érdekelt államok érdekében áll, hiszen a jelenlegi helyzet számukra és a nemzetközi közösség számára sem kedvező, valamint számolniuk kell annak lehetőségével, hogy a küzdelembe olyan államok is bekapcsolódnak, amelyek szintén részesedni kívánnak az Északi-sarkkör ásványkincseiből, még ha esetleg nem is határosak a területtel, vagy ha ugyan határosak, de a földrajzi helyzetük kevésbé kedvező (lásd Amerikai Egyesült Államok).⁴³

Az egyeztetések magasabb szintjének fórumaként szolgálhat az érdekelt államok által 1991-ben elfogadott Északi-sarki Környezetvédelmi Stratégia (*Arctic Environmental Protection Strategy* – AEPS) keretében 1996-ban felállított Arktisz Tanács⁴⁴ (*Arctic Council*). Tény, hogy – a nevéből is adódóan – ez egy környezetvédelmi indíttatású együttműködés, ahol szuverenitási vagy terület-hovatartozási kérdéseket sohasem érintettek,⁴⁵ azonban működése mégis kifejezi a részes államok igényét a vitás kérdések „színpalán belül” rendezésére. 2008 májusában az Amerikai Egyesült Államok, Dánia, Kanada, Norvégia és Oroszország nyilatkozatot adott ki, amelyben kimondták, hogy a már létező nemzetközi keretrendszer alkalmazását kívánják alkalmazni a fennálló igények rendezésére, illetve nem támogatják új nemzetközi jogi szabályok kialakulását. E nyilatkozat egyfajta üzenetként is felfogható a nemzetközi közösség irányába, miszerint az érintett államok egymás között fogják megoldani a vitáikat, és nem fogadnak el sem új szabályokat, sem új szereplőket.⁴⁶ Ugyan ez nyilvánvalóan nem kötelezi a nemzetközi közösséget, mégis kifejezi, hogy az érdekelt államok tisztában vannak a korábban említett „veszéllyel” – miszerint a küzdelembe más államok is bekapcsolódhatnak –, és a vitás kérdések mihamarabbi rendezését tűzték ki célul.

⁴⁰ Csatlós: *A kontinentális talapzat határaival kapcsolatos aktuális kihívások az Északi-sarkvidék példáján* 78-80. o.

⁴¹ <https://thebarentsobserver.com/en/arctic/2019/11/russia-winning-support-its-claims-arctic-shelf-says-chief-negotiator> (Letöltés: 2020. 06. 19.)

⁴² Csatlós: *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete* 136. o.

⁴³ Lattmann: i. m. 57. o.

⁴⁴ Tagjai: Amerikai Egyesült Államok, Dánia, Finnország, Izland, Kanada, Norvégia, Oroszország és Svédország.

⁴⁵ Csatlós: *Az Arktisz nemzetközi jogi helyzete* 141. o.

⁴⁶ Lattmann: i. m. 58. o.

Ugyancsak ezt igazolhatja, hogy az Arktisz Tanács keretein belül 2011 májusában sor került az első egyhangú, valamennyi tagjára nézve kötelező erejű egyezmény elfogadására. A dokumentum arról szól, hogy az Északi-sarkvidéken bajba jutott repülőgépek és hajótörést szenvedett hajók felkutatásában és mentésében melyik államot milyen kötelezettség terhel. Az egyezmény jelentőségét az adja, hogy a tanácskozás résztvevői kifejezték abbéli véleményüket, hogy az modellként szolgálhat az ennél vitatottabb, konkrétan az energiahordozók feltárására vonatkozó kérdések rendezésében.⁴⁷

Összességében tehát kirajzolódni látszanak az Északi-sarkkör kiaknázásával kapcsolatos jövőbeli viszonyok, amelyek azt sugallják, hogy a hasznokból az Arktisz-államok fognak leginkább részesülni. Ezen államok érdekérvényesítő képessége miatt kétséges, hogy az Északi-sarkkör olyan speciális nemzetközi jogi státuszt kapjon, amelynek értelmében kiaknázása csak az egész emberiség érdekében lenne foganatosítható. Amennyiben a kiaknázási tevékenységet csak a kontinentális talapatuk tengerjogban meghatározott kiterjedéséig gyakorolják, az nyilvánvalóan nem ellentétes a nemzetközi joggal. Azonban féltő, hogy ha ezek az államok – a fent említett diplomáciai üzeneteknek köszönhetően – nagymértékben ellenőrzés nélkül alakítják ki a befolyási övezetüket a sarkkör felett, akkor a mélytengeri tengerfenéknek számító területek is ellenőrzésük alá kerülnek.

4. Az Antarktisz-tengerfenék bányászata

4.1. Az Antarktisz. Az Antarktisz – ellentétben az Arktisszal – valódi kontinens, de természeti adottságait tekintve mégis hasonlóak: mindkettő nagyon hideg és a tényleges birtokban tartásuk komoly problémát jelentett az államok számára a XX. század elején. Az Antarktisz szárazföldjét összefüggő jégtakaró borítja, amelynek vastagsága ugyan a globális felmelegedés következtében folyamatosan csökken, de átlagosan még így is meghaladja a 2000 m-t. A terület emellett, hogy fóká- és bálnavadászati, valamint halászati szempontból is fontosnak számít, szénben és fémércekben is gazdag, sőt, egyes becslések szerint, 45 milliárd hordónyi kőolaj-, és 115 billió köbméternyi földgáz tartalékkal rendelkezik.⁴⁸

4.2. Az Antarktiszra vonatkozó jogi rezsim. Mivel a fizikai birtokbavétel az Antarktisz esetében nem volt lehetséges, az igénylő államok különböző elméletekkel próbálták meg alátámasztani követeléseiket. Argentína és Chile egyenesen az 1494-es tordesillasi szerződésre vezette vissza saját jogait. Emellett megjelent az Arktisznál említett szektorelmélet specifikus változata is, amely szerint egyes államok a területükön átfutó hosszúsági fokokat határvonalként értelmezték, amelyek csúcsa a Déli-sarkon található. Az ezekhez hasonló elméleteket soha nem fogadták el, ennek

⁴⁷ Kulcsár István: Az Északi-sarkvidék: államközi együttműködés és viták színtere, *Nemzet és Biztonság* (2011) 9., 35-36. o.

⁴⁸ Csatlós Erzsébet: A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi közjogban felmerült problémái az Antarktiszon, *Iustum Aequum Salutare* (2012) 1., 117-118. o.

ellenére az Antarktisz iránti érdeklődés és igények nem csökkentek, főleg katonai-stratégiai okokra visszavezethetően.⁴⁹

Jelenleg az Antarktiszra vonatkozó jogi rezsim alapját az ún. Antarktisi Szerződésrendszer biztosítja, amelynek fő eleme az 1959-es washingtoni egyezmény és az azt kiegészítő szerződések (például az állat- és növényvilág megőrzéséről és a fókák védelméről). Az együttműködés alapelveinek területi hatálya a déli 60. szélességi foktól délre eső szárazföldi területekre, jégmezőkre és a környező vizekre terjed ki. Ugyanakkor az utóbbival kapcsolatban fontos kiemelni, hogy az egyezmény rendelkezései nem csorbíthatják a nyílt tengerek szabadságához fűződő jogokat. Ez a térség demilitarizált és atomfegyvermentes-övezet, amely kizárólag békés célokra, főként tudományos kutatásra és együttműködésre vehető igénybe, ahol kifejezetten tilos a nukleáris robbantás és radioaktív hulladék elhelyezése. Az Antarktisz a tudományos kutatással összefüggő nemzetközi együttműködés színtere, amellyel kapcsolatosan minden tevékenységnek nyilvánosnak és átláthatónak kell lennie. Az egyezmény nem ismer el, nem vitat, és nem alapoz meg területi igényeket. A felmerülő vitás kérdéseket a részes államoknak békés úton, végső soron pedig a Nemzetközi Bíróság előtt kell rendezniük.⁵⁰

A washingtoni egyezménynek jelenleg 54 részes állama van (köztük Magyarország). A szerződés alapján az Antarktiszról érintő igazgatási kérdések legfőbb nemzetközi fóruma a Konzultatív Gyűlés (*Antarctic Treaty Consultative Meeting*). Ennek 29 teljes jogú, azaz konzultatív, és 25 nem-konzultatív tagja van.⁵¹ A Gyűlés tagjai a kontinenst érintő kérdéseket két évente vitatják meg. A konzultatív tagok azok az államok, amelyek a washingtoni szerződést megkötötték, illetve amelyek kutatásokat végeznek az Antarktiszon. A nem-konzultatív tagok szintén részt vesznek a Gyűlésen, de szavazati joggal nem rendelkeznek. Az ATS-ben tehát a konzultatív államok játsszák a központi szerepet, de főként azok, amelyek a washingtoni egyezményt megkötötték,⁵² közülük is leginkább, amelyek területi igényről mondtak le. Más államnak szavazati joga sincs az Antarktisz ügyeit érintő kérdésekben. A washingtoni egyezmény akkor is a konzultatív tagok érdekeit veszi figyelembe, amikor IV. cikkében kimondja, hogy rendelkezéseit nem lehet úgy értelmezni, hogy a korábban területszerzési igényüket hangoztató államok – azaz Argentína, Ausztrália, Chile, az Egyesült Királyság, Franciaország, Norvégia és Új-Zéland – lemondának ezekről. Emellett az egyezmény azon államok érdekeire is figyelemmel van, akik korábban nem jelentettek be területi igényt, de a jövőbeli területszerzés lehetőségéről nem kívánnak lemondani (pl. Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok).⁵³

Összegezve tehát egyik állam sem mondott le igényeiről, hanem csak közös kezelésbe vonták az Antarktiszot. Közös kezelésbe, de nem az emberiségébe. Ugyan az egyezmény tartalmazza, hogy az emberiség érdekében, békés célokra lehet

⁴⁹ Uo. 117-118. o.

⁵⁰ Uo. 119-120. o.

⁵¹ <https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e> (Letöltés: 2020. 03. 30.)

⁵² Ezek: Argentína, Ausztrália, Belgium, Chile, Dél-Afrikai Köztársaság, Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság, Franciaország, Japán, Norvégia, Szovjetunió és Új-Zéland. (Ld.: Csatlós: *A szuverenitás gyakorlásának nemzetközi közjogban felmerült problémái az Antarktiszon*, 121. o.)

⁵³ Uo. 120-122. o.

használni a területet, de a fenti rendelkezés értelmében az Antarktisz – jogi minősítése alapján – egyáltalán nem tartozik az emberiség közös örökségének kategóriájába. Erre a helyzetre Malajzia hívta fel a figyelmet 1983-ban: az Antarktisz egy zárt kör kezébe került, amely az emberiség közös örökségéhez hasonló elveket hangoztatva hatalmat gyakorol a térség felett.⁵⁴

Ami az ATS ásványkincsek bányászatára vonatkozó szabályait illeti: 1988-ban az államok szerződést kívántak kötni, amely bizonyos mértékű bányászatot engedélyezett volna, a wellingtoni szerződés azonban nem lépett hatályba. Az egyezményhez 1991-ben jegyzőkönyvet fűztek Madridban, amely a kiaknázási tevékenység módozatait szabályozza, viszont annak megkezdésre 50 éves moratóriumot állít fel, tehát az Antarktisz kincseinek bányászata elméletben egyelőre lekerült a napirendről. Az ATS keretében fennálló rendszert azonban ez a két dokumentum sem változtatta volna meg, tehát a részes államok kezében hagyta volna a bányászati jogokat, hiszen nem rendelkezik arról, hogy a kibányászott ásványkincsek tulajdonjoga és rendelkezési joga kit illet, azaz hogy a kereskedelmi és technológiai haszonból ki részesedik. A fennálló rendszer fenntartásához a madridi jegyzőkönyv konkrétan hozzá is járult, hiszen az ATS-ben részes államok gyakorlatilag ezzel hajtották végre azt a revíziót, amely szerint az 1959-ben aláírt és 1961-ben hatályba lépő washingtoni egyezményt 30 év múltán felül kell vizsgálni.⁵⁵ A madridi jegyzőkönyvvel kapcsolatos legnagyobb probléma az, hogy ellentétes az UNCLOS szabályaival, amelyek kimondják, hogy az állami szuverenitáson kívül eső tengerfenék az emberiség közös örökségének minősül és csak békés használat tárgya lehet, amit csak a Hatóság felügyelete mellett lehet kiaknázni. Az Antarktisz esetében pedig nincs állami szuverenitás alá eső kontinentális talapzat vagy tengerfenék. Így ha az UNCLOS szokásjogi erővel is bíró rendelkezéseit nézzük, a terület a Hatóság joghatósága alatt áll, míg az ATS szerint a washingtoni egyezményben létrehozott szervezeti rendszer jogosult megalkotni az Antarktiszra vonatkozó jogi szabályokat. Az ATS igen szigorú környezetvédelmi szabályrendszert állít fel, ami önmagában indokolható lenne, viszont az UNCLOS-ban részes államok az egyezmény 311. cikk (6) bekezdése alapján megállapodtak, hogy az emberiség közös örökségének minősülő területekkel kapcsolatosan nem alkalmaznak olyan módosításokat, valamint nem lesznek olyan megállapodások tagjai, amelyek sértik az emberiség közös örökségének alapelvét. Ez a kérdés független attól, hogy az Antarktisz mint kontinens az emberiség közös örökségéhez tartozik-e, hiszen ha úgy vesszük, hogy az azt övező altalaj az emberiség közös örökségének számít, akkor az Antarktisznak nincs saját kontinentális talapzata, ezért a madridi jegyzőkönyv azon rendelkezései, melyek minden ásványkincs kereskedelmi célú kiaknázását tilalmazzák, sértik az UNCLOS azon rendelkezéseit, amelyek biztosítják a mélytengerfenék – korábban ismertetett szabályok mellett – kiaknázását.⁵⁶

Az Antraktisznak ugyan nincs saját kontinentális talapzata, viszont könnyen elképzelhető, hogy a földrajzilag közel lévő államok a saját kontinentális talapzatuk megállapításakor igényt nyújtanak be olyan területekre is, amelyek az ATS területi

⁵⁴ Uo. 121-123. o.

⁵⁵ Uo. 123-124. o.

⁵⁶ Uo. 124-127. o.

hatálya – azaz a 60. déli szélességi foktól délre eső területek – alá tartoznak. Az első ilyen állam Ausztrália volt: 2008-ban nyújtotta be igényét a CLCS-hez. Ugyanakkor Ausztrália beadványában területi vita hatálya alatt álló területnek minősítette az Antarktiszon igényelt területhez tartozó talajzatot, és ezért arra kérte a CLCS-t, hogy abban ne foglaljon állást, amely egyébként sem vehet részt államok közti viták megoldásában. A Bizottság végül az Antarktisz körüli 200 tengeri mérföldes sáv határáig ismerte el az ausztrál igények jogszerűségét, ami azonban már az ATS területi hatálya alatt áll. Ezt viszont egyetlen állam sem kifogásolta, és valószínűleg nem is fogja, amíg Ausztrália tartja magát a madridi jegyzőkönyvben foglalt moratóriumi határidőhöz és nem végez kiaknázást a területen, tehát amíg a szuverenitás-gyakorlása névleges marad.⁵⁷

Összességében az Antarktiszra vonatkozóan sokkal szélesebb körű nemzetközi szabályozás vonatkozik, mint az Északi-sarkkörre. Ugyanakkor helyzete olyan szempontból nagyban hasonlít az Arktiszéhoz, hogy államok egy kisebb csoportja igyekszik magának vindikálni a felette való rendelkezési jogot, ezzel együtt pedig az ásványkincsek kiaknázásának jogát, habár ezt egyelőre sikerült megakadályozni. Az Antarktisz vonatkozásában azonban hangsúlyosabban merül fel az emberiség közös örökségének koncepciója, ezáltal a kontinens e néhány állam általi kisajátítása ellentétes a nemzetközi joggal. Továbbá úgy tűnik, hogy a szélesebb körben kidolgozott nemzetközi szerződési rendszer egyelőre „megvédi” az Antarktiszot, hiszen az államok magatartása azt látszik alátámasztani, hogy a kiaknázási moratóriumban meghatározott határidőt egyelőre tiszteletben tartják, ugyanakkor a folyamatosan növekvő energiaéhség a kontinens helyzetét is nagyban megváltoztathatja a jövőben.

5. Konklúzió

Tanulmányomban olyan speciális jogállású területeket vizsgáltam, amelyek energiahordozókban és ásványkincsekben gazdagok miatt nagy szerepet fognak játszani az elkövetkezendő évtizedekben: a mélytengeri tengerfeneket, valamint Földünk éghajlata szempontjából is jelentős térséget, az Északi-sarkvidéket és az Antarktiszot. E kincsek bányászata a közeljövő egyik leghangsúlyosabb ügye lesz.

Az erre vonatkozó nemzetközi jogi rezsim a mélytenger esetében már csaknem teljes mértékben rendelkezésre áll. A rendszer nagy előnye mindenképpen az, hogy a nemzetközi közösség felügyelete alatt működik, hiszen a mélytenger az emberiség közös örökségének minősül. Ezáltal pedig a kincsek egész emberiség javára történő felhasználása is sokkal elérhetőbbnek mutatkozik, mint az Arktisz és az Antarktisz esetében.

Az Arktisz helyzete ezzel szemben nem ilyen egyértelmű, és e térség kiaknázásával kapcsolatosan merülhet fel a legtöbb aggály, hiszen az Arktisz-államok nem mutatnak hajlandóságot arra, hogy más szereplőket is bevonjanak ügyeik és vitáik intézésébe. Holott az Északi-sarkvidék egyedülálló volta indokolná nemzetközi

---

⁵⁷ Uo. 127-129. o.

szerződés megkötését, amely kötelező jelleggel tisztázná annak nemzetközi jogi státuszát és egyben védelem alá helyezné, azonban az érdekelt államok érdekérvényesítő képessége miatt ez jelenleg kétségesnek tűnik.

Az Antarktiszra vonatkozó nemzetközi jogi együttműködés széleskörű kutatási lehetőséget biztosítanak a részes államoknak, illetve környezetvédelmi szabályokkal egészíti ki a kontinens védelmét. Habár e területtel kapcsolatosan számos igénylő államról tudunk, felosztását, még ha egyelőre időlegesen is, de ez idáig sikerült elkerülni. Ugyanakkor a Szerződésrendszer továbbra is államok egy csoportjának kezébe utalja a döntést az Antarktisszal kapcsolatban, ami – véleményem szerint – a legnagyobb problémát jelenti. Ráadásul az ATS revíziójának gondolata is jogosan merülhet fel, hiszen egyes rendelkezései ellentétesek az UNCLOS-szal.

Összességében a tanulmányban vizsgált, speciális jogi státusszal rendelkező térségek tengereinek mélyén fekvő, az emberiség tartalékait jelentő energiahordozók és ásványkincsek kiaknázása körül a jövőben számos vita várható, hiszen az abban való egyetemes részvétel és a hasznokból való részesedés az Arktisz és az Antarktisz esetében egyelőre nem biztosított. Az Arktisz helyzetét bonyolítja, hogy egyes államok szárazföldi területei benyúlnak a sarkkör térségébe, ami látszólag elégnek bizonyulhat ahhoz, hogy igényt formáljanak a Jeges-tenger mélyének kincseire. Az Antarktisz esetén ugyan erről nem beszélhetünk, és az azt körülvevő altalaj egyelőre biztonságban van, de az igényeiről egyik állam sem mondott le, ezen igények pedig a moratóriumi határidő lejártához közeledve ismét hangsúlyosabban jelennek majd meg. Véleményem szerint mindkét térség esetében el kell kerülni, hogy egyes államok kisajátítsák maguknak, hiszen az egész emberiség szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak.
